

Unustatud Machu Picchu

Inkade iidne asupaik avastati Peruu Andides aastal 1911

Marsruut

Lennukiga Lima kaudu

Cuzcosse

Parim aeg

Juunist oktoobrini

Teisi vaatamisväärsusi

Inkade asustuse

varemed, Sacsayhuamá-nis Cuzco lähedal

Peruuus Andide idaküljel, kus Urubamba mägijõgi töttab Amazonase jõgikonna poole, tegi ameerika maadeavastaja Hiram Bingham 24. juulil 1911 oma karjääri kõige tähtsama avastuse. Ta otsis jälgvi inkade kultuurist, mille Hispaania konkistadoorid 16. sajandil olid hävitanud. Roninud üles järsust kaljuseinast ühes paljudest jõekäärudest, jõudis Yale'i noor ajalooprofessor umbes 2250 m kõrgusel mägirajale, mida ääristasid suured kivirahnud ja mida orust näha polnud. Sissepääsu oli sulgenud paljude aastate eest toimunud maavärin. Lehestikku mat tunud arvukad müürid ja laiad astmelised terrassid andsid mõista, et

kord oli siin olnud suur linn.

Templikompleksi südames

Bingham nimetas oma avastuse Machu Picchuks, mis ketšua keeltes tähendab "vana tipp". Uurimine näitas, et tegemist on töepoolset inkade endise asumiga, mis oli sihilikult ehitatud ligipääsmatusse paika, hoidmaks eemale rüüstavaid konkistadoore, kes olid varem hävit nad inkade pealinna Cuzco, mis jäi vaid 120 km kaugusele loodesse. Binghami avastusele järgnenud aastate jooksul kaevasid arheoloogid välja umbekasvanud templi ja palee, mille müürid koosnesid suurepärasest graniitplokkidest.

Paigas, mis ilmselt oli olnud

asunduse süda, seisab templikompleks ja selle kõrgeimas kohas on graniidist raiutud terrass koos selle juurde viiva graniidist keerdtrepi-ga. Arheoloogid tundsid kivirahnu ära *Intihuatana* ehk inkade püha kivi, mis "hoiab endas päkest". Samasuguseid kivikonstruktsioone kasutasid inkad päikesekellana, mis oli nende päikesekultuses keskel kohal.

Üsna Intihuatana lähdal leidsid arheoloogid päikesetempli kolm hästi säilinud müüri koos altariga, mis koosnes kolmest kiviplaatist. Palee teine tähtis ehitis oli *Torreón*, poolringikujuline torn koos ohvrialtariga, mille all oleva haua nimestas Bingham "Kuningate mausoleu-

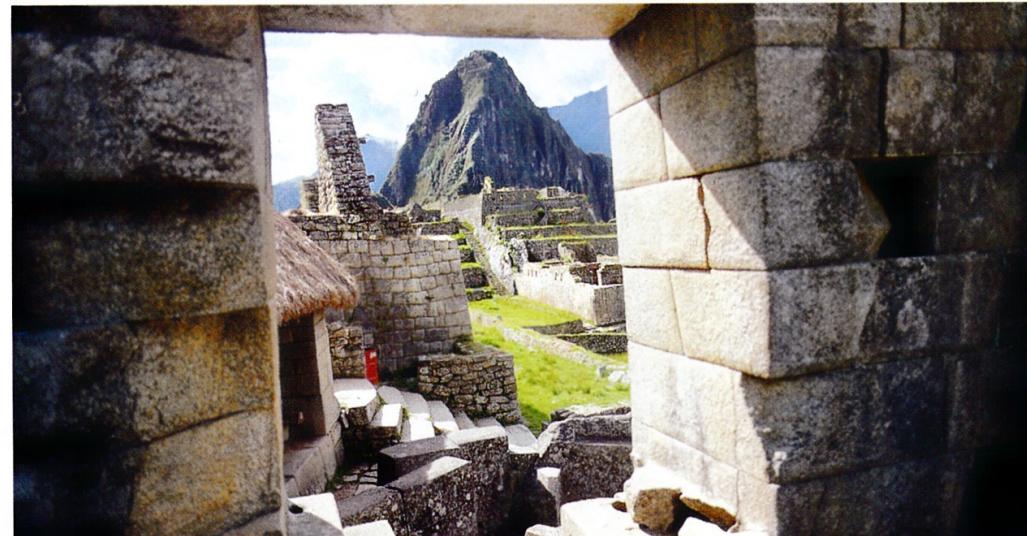
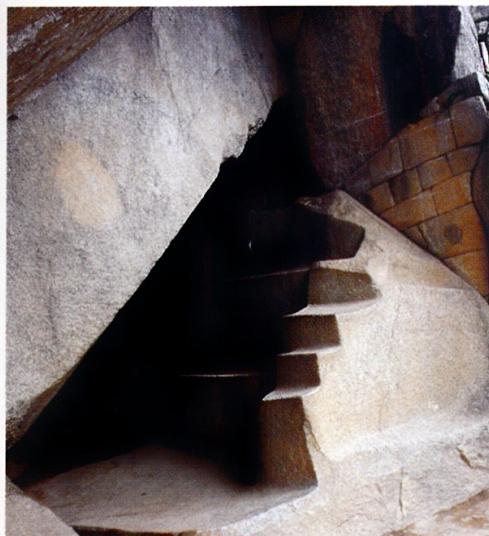
miks". Sealtsamast leiti 142 skeletti, mis kuulusid peamiselt naistele. Tõenäoliselt oli tegu *Ajilla*'dega – neitsitega, kes olid valitud päikesekultuse jaoks. Asunduses oli ka lihtsamaid ehitisi, kus tõenäoliselt olid elanud sõdurid ja töölised. Suur avatud plats, mida tuntakse *Plaza Principal*'i nime all, oli arvatavasti kogunemispaik, kuhu tuldi

kokku näiteks talvise pööripäeva pidustusteks.

Sajad astmelised terrassid, mis linnani viisid, olid üles haritud väikesteks kaljudest ääristatud maatükkideks, millel kasvatati kartulit, maisi ja muid pöllukultuure. On arvatud, et nende pöllulappide jaoks toodi mulda 480 m allpool asuvast Urubamba orust. Arvutused

näitavad, et neil pöllulappidel võis kasvatada toitu kümnele tuhandele inimesele.

Inkad ehitasid Machu Picchu mägiraja äärde ja peitsid selle nii hästi kaljude vahele, et konkistadoorid seda ei leidnud. Trepid ja hauakoopad raiuti kivist, nagu näiteks "Kuningate mausoleum"
all vasakul. Teised hooned ehitati täpselt sobitatud kiviplokkidest, mörti kasutamata (all paremal).

Marsruut

Peaaegu 120 km Mēridast ja Cancunist ida poole

Parim aeg

Oktoobrist jaanuarini

Majutus

Mayalandi hotell, Villas Arqueológicas

Teisi vaatamisväärsusi

Maajade linnad Yucatáni poolsaarel: Coba, Tulum ja Uyma

Itzá allikatel

Maajade ja tolteekide jälgid Yucatáni poolsaarel

I9. sajandi lõpul, ühel ööl, mil üksnes kuuvalgus džungli pimedust läbistas, ronis Ameerika amatorarheoloog Edward Herbert Thompson esimest korda 30 m kõrguse Chichén-Itzá püramiidi tippu. Sel ajal oli Yucatáni poolsaare põhjaosas asuv maajade linn vaid murenenud kivikogum rohelise lehestiku varjus. Puulatvade kohal võis näha hiiglaslike kiviehitiste – templite, paleede, sammaskäikude ja iseäralike müüride varje, mida uurija järgmisel hommikul lähemalt vaatles. Linna ehitiste varjust inimeste leidmine sai Thompsoni elutööks.

Selle linna nimi Chichén Itzá on pärit Kolumbuse-eelsest ajast, viies meid tagasi maajade tsivilisatsiooni ja keele juurde, milles see tähen-dab “Itzá allikatel”. Arvatakse, et itzad olid kõrgest soost inimesed, kes asutasid siia uue religioosse keskuse meie ajaarvamise esimestel sajanditel. Neile järgnenud maajad valitsesid siin 14. sajandini, mil lin-na vallutasid tolteegid, kes lisasid maajade ehitatule oma arhitektuu-ristiili. Niisiis nägi Thompson püramiidi tipust kuuvalguses Lõu-na-Ameerika kahe tsivilisatsiooni jälgi.

Hilisemad ameeriklaste korral-

datud arheoloogilised väljakaeva-mised töid päevalavalgele 6 m laiuse ja ligemale 300 m pikkuse protses-sioonikäigu, mis oli sillutatud pu-naste tellistega. Käik viib loodusli-kust lubjakivist basseini jää-nusteni, mis oli umbes 60 m lai, enam kui 40 m sügav ja poolest saadik vett täis. Thompson oli kindel, et tege-mist on ohvriallikaga, mille kohta ta oli lugenud 16. sajandi Hispa-nia misjonäri märkmetest. Too an-dis teada, et Chichén Itzá allikasse visati suure põua aegu neitseid, et lepitada vihmajumalat.

Thompsoni uurimistöö oli piin-likult täpne. Basseinist leiti ehteid,

mis nähtavasti olid ohvritalituse käigus purunenud. Leiti ka nefriiti koos savinõude ja puuvaiguga, millest maajad valmistasid viirukit.

Tähetornis

Koostöös kahe professionaalse suheldujaga leidsid merearheoloogid ka tõenäoliste ohverdatute jäänused. Need polnud üksnes noored naised, leiti ka poiste ja noormeeste luukeresid. Nende surma asjaolusid on raske määratleda. Kas preestrid viskasid nad allikasse või hüppasid nad sinna vabatahtlikult, et ohver muudaks vihmajumal Chac'i nende rahva vastu heatahtlikumaks? Võib-olla just nii-sugused vastuseta küsimused ning viimase kümnendi jooksul hoolikalt välja kaevatud ja restaureeritud mõjukad ehitised tömbavad

tänapäeval turistide hulki Chichén Itzásse. Yucatáni poolsaare kõrvetava päikese all on palju vaatamisväärset. Te võite Thompsoni jälgedes ronida maajade ehitatud astmelise püramiidi tippu, mida kroonib tolteekide tempel. Seal on ka hiiglaslike lõugade ja taevasse osutavate sabadega madujumaluste hirmutavad monumendid. Seal on palju hauakambreid, tuhande sambaga saali varemed ja rohkem kui seitse pallimänguplatzi. Kuna gi võistlesid siin meeskonnad, püüdes kautšukist palli läbi kivirõnga visata.

Üks peamisi vaatamisvärsusi on kõrge kuppel, mis on ehitatud kahele kivisterrassile. See oli maajade tähetorn. Spiraaltrepp viib tähetorni kolme avause juurde. Need avad asuvad täpselt seal, kus päike ja

kuu loojuvad ning nende abiga on arheoloogidel õnnestunud rekonstrueerida süsteem, mille põhjal maajad koostasid oma kalendri.

Chichén Itzá kõige kohutavam rajatis on Tzompantli – pealuuplatvorm, mille mõõtmed on umbkaudu 60 m korda 12 m. See nelinurkne ehitis näeb välja nagu suur sarkofaag ning selle punakaspruune seinu kaunistab neli rida kolbakujutisi. Arheoloogid arvavad, et see viitab Tzompantli sisemuses vangis peetud vaenlaste mahalöodud peadele.

Ülal vasakul on Chac Mool, üks maajade jumalusi. Keskmes olevat tahvlit kasutati arvatavasti selleks, et sinna paigutada ohvrianniks toodud südameid. Turistid ronivad astmelisele püramiidile (ülal paremal), mille tipus asub tolteekide tempel. Allpool on üks hoovidest, kus elanikud mängisid iidset pallimängu.

AASIA

Marsruut

Siseleniiliin Agrasse. Rongiga Delhist (200 km/2 tundi), bussiekskursioonid Taj Mahali

Parim aeg

Novembrist veebruarini

Majutus

Taj View' hotell (luksushotell parima vaatega Taj Mahalile)

Teisi vaatamisväärsusi

Agra kindlus, Itimad-ud-Daulah' mausoleum

Mausoleum armastatule

Taj Mahal on India kauneim ehitis

See pole mitte ainult arhitektuuriliselt ilus, mis kõidab Taj Mahali külalistajaid, vaid eeskätt selle hoonene loomise legend. Arvatavasti on ta üks maailma kaunimaid ehitisi. Valgest marmorist elegantne hoonetekasvab välja Agra tasandikult. 72 m kõrgune ehitis tundub eba-maine. Keskmise suur kuppel ning seitse väiksemat selle ümber peegeldavad naiselikku harmooniat. Seda rõhutab veelgi vesi ümber kauni hoone. Taj Mahali saamis-lugu on väärtsi parimaid poeete ning lugu ise on muutunud legendiks. Moslemi Mogul imperaator šahh Djahan ning tema lemmiknaine Arjumand Banu Baygam, keda

šahh kutsus Mumtaz-i-Mahal ehk "lossi pärl", on loo kesksed tegelased. Suur Mogul oli veel prints, kui ta 17. sajandi algul naise võttis. Temake oli kõrge ametniku viiteistaastane kaunis tütar. Valitseja, kes oli võimul 1628–1658, töötas oma haaremissee. Varsti jättis ta kogu haaremi tähelepanuta, sest kogu ta imetlus kuulus ainuüksi Mumtazile. See oli tema, kes istus valitseja kõrval ametlikel vastuvõttudel, kes pakkus talle seltsi ning kellega ta vestles riigiasjadest.

Nutulaul kivides

Lemmiknaine sünnitas oma valitsejale kaheksa poega ning kuus tü-

tart. Varsti pärast oma neljateistkümnendale lapsele elu andmist suri. Lõputu hulk lugusid on räägitud suure Moguli murest ning leinast, paljud neist on kroonikakirjutajad kirja pannud ja paljud on olnud kirjanikele aineseks. Üks lugu räägib sellest, kuidas valitseja mustad juuksed naise surivoodil halliks muutusid. Pärast naise surma oli ta kaks aastat sügavas leinas. Sel ajal oli keelatud muusika, ehete kandmine, pidusöögid ning parfüümid. Oma mure ja leina väljendamiseks laskis kannatav valitseja palavalt armastatud naise mälestuseks püstitada Taj Mahali. Valitseja kutsus kokku arhitektid, in-

senerid, skulptorid ja kalligraafid nii Pärsiast, Samarkandist kui ka Osmanite impeeriumist. Ta vajas neid selleks, et ehitada tema idee kohaselt mošee sarnane nelja minaretiga mausoleum. Sisekujundajaks oli palgatud Venezia kunstnik, kes kujundas ka sarkofaagi, mis paigutati haua kohale. Bordeaux' kullassepp valmistas höbedast värvad. 20 000 töölist ehitasid seda hoonet 22 aastat ning ümbritsesid mausoleumi Pärsia aiaga, milles olid nii tiigid kui ojad. See umbes 18 ha suurune ala on tõeline "lossi kroon", tuues silme ette harmoonilise kunstiteose.

Taj Mahal on silmapaistvaim näide indo-islamistlikust arhitektuurist, mida viljelesid Moguli valitsejad 16. ja 17. sajandil. India on deklareerinud selle rahvusliku monumendi maailma kultuuripärandi hulka kuuluvaks kui maagilise näite India arhitektuurist.

*Moguli valitseja
šahh Djahan ehitas
Taj Mahali
mausoleumiks oma
naisele Arjumand
Banu Baygamile,
tuntud ka
Mumtaz-i-Mahali
nime all ("lossi
pärl"), suure leina
ning kurbuse
väljenduseks.
20 000 töölisel võttis
aega 22 aastat,
et valmis ehitada
suurejooneline
hoone koos aiaga.
Hilisemad Moguli
valitsejad on samuti
siaa maetud.
Sisekujundajaiks
toodi kohale
kunstnikud
Samarkandist,
Veneziast, Päriast,
Türgist ning
Prantsusmaalt.*

Ainus inimkätega tehtud rajatis, mida võib näha ka kosmosest

Ligi 6500 km pikkune Suur Hiina müür on kindlasti töögi aegade suurim ehitusprojekt, mille rajamine nõudis rohkem tööjõudu kui ükski teine. Kuule laskunud USA astronauditid kinnitasid, et ainuke inimtegevuse jälg, mis palja silmaga paistis, oli Suur Hiina müür. Isagi neis kohtades, kus müür on lagunenud, meenutab see Prantsuse kirjaniku André Malraux' sõnul "tänini säilinud esiajaloolist lohet, kelle keha vonkleb üle mägede".

Oleks vale mõelda, et müür kujutab endast katkemattut kaitserajatist, mis kaitseb Hiinat kogu ülejaanud maailma eest. Müüri esialgne eesmärk oli kaitsta riiki põhjapoolsete rändhöimude eest. Lisaks peamisele kaitselinnile, mis 3400 km pikkuksena ulatub Turkestani steppidest Kollase mere rannikuni, on veel rohkesti teisi, peamüüriga paralleelsid väiksemaid müüre, mis kaitsevad kindlaid piirkondi. Kuu pealt vaadatuna näeb see kõik välja nagu hiiglaslik kriipseldus.

Parim aeg

September-oktober

Tesi vahtramisrääsusi

Org. milles on 13 Mingide hauakambrit, 50 km Pekingist põhja poole, keisri palee

Pekingist rongiga või turistibussiga (Qiaomeni väljakult Mao mausoleumi juurest) Badalingi; buss Muilanyusse 80-100 km loodesse.

Marsruut

Pekingist rongiga või turistibussiga (Qiaomeni väljakult Mao mausoleumi juurest) Badalingi; buss Muilanyusse 80-100 km loodesse.

Parim aeg

September-oktober

Tesi vahtramisrääsusi

Org. milles on 13 Mingide hauakambrit, 50 km Pekingist põhja poole, keisri palee

Kaitse marodörörite eest

Müüri esimesed osad ehitati Hiina põhjaossa ammu enne meie ajavamist ja olid mõeldud kaitsmama Kesk-Hiina viljakatel tasandikel asuvaid külasid nende rändhöimude sagedaste röövretkedesse, kes tulid põhja pool oma loomade karjamaad otsima. Töeliselt tähelepanuvärarne töö Suure müüri kallal algas aga 3. sajandil e.Kr. esimese Hiina keisri Shi Huangdi valitsemisajal. Legend räägib, et üks nõuandjaid soovitas keisril hukata müüri jalamil Wani-nimeline mees, kindlustamaks müüri valmis- saamist. Kindlasti vastab aga töele see, et müüri ehitamine, mis kestis 17. sajandini, nõudis sadade tu-

handete elu. Müür kulges üle mägede ja läbi orgude. Ehitusmaterjali tulili tuua nii körvetavaas kuumusse kui lõikavas pakses. Ühelksa kloganomi kaaluvad tahutud kivid tuli kohale tuua koos suure huuga väiksemate kividega, mida kasutati kuni 10 m laiuse müüri täitmiseks. On arvatud, et esimene keisrial möisteti umbes 300 000 sõdurit ja 500 000 talupoega summitöödele, mis olid selle projekti seovaba talupoega kõrvuti sunnitöölistega.

Kuid isegi see hügglaslik töölite armee ei oleks tööga hakkama saanud, kui poleks olnud projekt

juhtide (peamiselt ohvitseride) leidlikkust ja organiseerimisannet. Kui kohapeal polnud looduslikke kive, tehti neid kunstlikult. Kui leidus sawi, kasutati seda. Gobi kõrbes kasutati müüri täitmiseks kuli-de poolt kohale toodud liiva, veer-kivi, tammariskipuu oksi ja kõrkjaid. Müüri ehitamine üle kliirevoolu-liste jõgede või deltaalade nõudis suuri oskusi ja hoolikust.

Iga 90 kuni 180 m järel rajati va-märku vaenlase lähenemisest, nii et sõduritel oli aega positsioonide-le asuda. Sillutatud teed võimal-

*Ligi 6500 km pikkune
Suur Hiina müür
siigleb üle mägede,
kõrbeite ja põlitude
läbi kogu ma, et
törijuda tagasi põhja
poolt tuleraid. Hiina
sissetungijaid. Hiina
keiser möistsis omal
ajal siia sunnitööle
üle 1 800 000
talumehe. Sajad
tunanded surid
selles katsumuses.*

dasid neil liikuda vaenlastest kii-jutatud teoses töob rändaja kuul-davale järgmised sõnad: "Müür on ossekui galopeerivate hobuste rivi, kes on kivistunud just hetkel, mil nad on tagajalgadele töusnud ja hinnatanud."

Kui algsest oli müür möeldud vörstrate eemalepeletamiseks, siis Praegu täidab see vastupidist üles-anet. Hiina peamise turismioh-jektina tömbab see ligi arvukalt kü-lalisi. Pekingist loodesse jääv müü-riosa on eriti populaarne sedasorti inimeste seas, kes ummistavad Broadway'd New Yorkis, Champs-Elysées Parisis või Kurfürstendam-mi Berliinis.

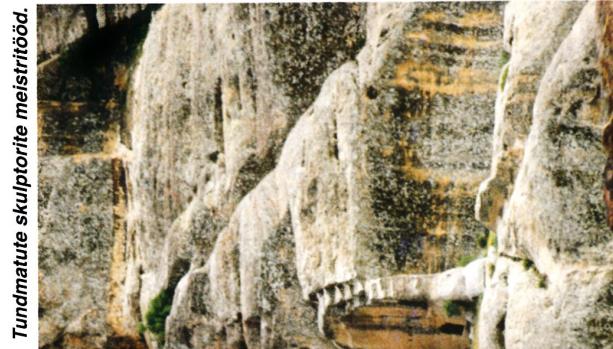
Maailma suurim kaitserajatis, mille ehitamiseks kulus peaagu kaks tuhat aastat, on hoitud enam-jäolt heas korras. See on Hiina rahu korduvalt kaitsnud ning sellest on saanud rahvusliku ühtsuse sümbol. Müür on pakkunud inspira-tiooni ka luuletajatele, näiteks Ho Chifangile, kelle 1934. aastal kir-

Kuningate linn

Kadunud rahva hauakambrid ja templid

Ümbuslusklikud beduiinid hoidsid silma peal arabiapäraselt riitetud ränduril, kes ütles oma nime olevat Ibrahim ibn Abadallah al-Schami ning väitis end olevat palverännum! Mooseese venna Aaroni haule. Surnumerest 80 km lõuna poole Petra orgu jõudnud rändajale rääkis suurepäraselt araabia keelt, kuid tema šveitsi-sakska keel oli veelgi parem. Ilma ettekäandeta ei oleks Johann Ludwig Burckhardt ti otsingutel edu olnud. Augustis 1812 oli ta esimene eurooplane, kes joudis pönevasse varemetselinnna iidse karavanitee ääres praeagu Jordani kuningriigina tuntud alal.

Tänu Burckhardtile õppis lääne-maailm tundma nabatealaste endist pealinna. Need nomaadid asusid mägedest ümbritsetud platoole elama 2. sajandil e.Kr. Sanna pääses ainult mööda ühte kitsukesi teed. Kolme järgmise sajandi jooksul muutus Petra (kreeka keeles 'kalju') kaubanduskeskuseks, milles möödus mitu karavaniteed. Siinsest kaljustest mägedest, mis asusid enam kui 900 m üle merepiina, töousis sel ajal arvukalt monumendi- ja talseid ehitisi ja hauakambreid. Kunstiajaloolased arvavad, et Petra skulptuurides on ühinenud Orienti ja Hellase traditsioonid.

saadid ja templisarnased kaljusse uuristatud hauakambrid Petra äärelinnas on eriti hästi säilinud ja taastatud. Nende nimetute skulptorite käsitöökunst, mida võib näha liivavikvi erivärvilistel kihidel, väärib kõrgeimat austust.

Kunstiliselt kõige önnestunum on al-Khaerne ehk "varakambri" pu-nine fassaad. Silt otisisid beduiinid vahetevahel legendarset "vaaraode aaret". Ehitise fassad on 40 m kõrge ja 25 m lai, kattes kahte kaljusse kaeverdatud korrust. Alakorruuse sissekäigu juures on kuus korrinotuse kapiteelidega sammast ja ülemisel tasandil on kaljupaviljon, kus asub egyptuse jumalanna Isise kuju. Teised skulptuurid kujustuvad amatsoone, lõvisid, nabatealaste jumalammasid ja tegelasi kreeka mütooloogiast. Praegu ollakse üksmeel selles, et kaljusse rajatud hoone on ühe viimase Nabatea kunninga hauakamber.

Erievalt Burckhardtti aegadest, ei pea külalised end tänapäeval maskerima, pääsemaks neisse pühadesse ja kaunitesse kaljuhaudadesse selles kivist raiutud näitelaaval, mida kutsutakse Petraks. Kit-sa Siq al-Barisi mäekuru taga asuv linn on turismioobjektina tugavasti kanda kinnitanud.

Hästi säilinud hauakambrid

Burckhardt sai sellest kõigest vaid pealiskaudse mulje. Moslemite umbusk kasvas ja ta summisti peagi lahkuma. Varsti pärast seda jätkasid Briti, Prantsuse, Amerika, Saksa ja hiljem ka araabia arheoloogid Nabatea ajaloo uurimist. Nabatealaste kultuur oli allakäigteel juba 2. sajandi alguseks, mil roomlased kaljulimna valutasid ja muutsid sealne oma Arabia provintsi kindlusteks.

Nabatea ajastu hästi säilinud ehitiste seas on 23 m kõrguste müüridega Qasr al-Bint Fira'uni tempel (vaaraod tütre kindlus). See tempel ehitati 1. sajandi paiku ning oli pühitsetud peajumalaale Dhus-harale ja tema emale al-'Uzzale. 12 meetriste külgedega nelinurkne altar templi eesosas oli arvatavasti mõeldud tulertiituseks ja loomade ohverdamiseks. Arheoloogid andsid teisele mäljut avaldavale ehitusele nime "Löviküünne tempel", tuuginedes kujutistele, mis leiti välja kaevatud sammastelt. Peened fas-

Marsruut

Mööda "Kuningate teed" 175 km Ammanist lõunas- se või 130 km Aquabasti põhja poolte (turistibusid väljuvad mõlemast lin-nast)

Parim aeg

Maikuuni, septembriks no-vembri

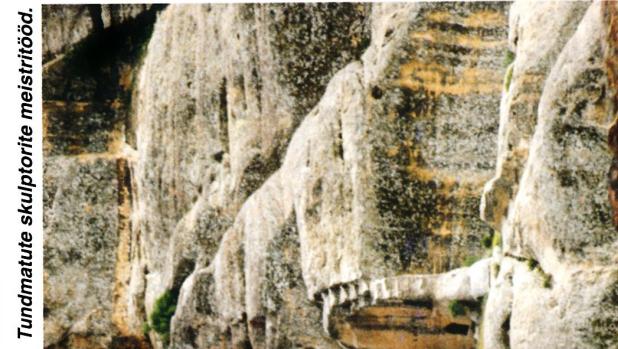
Majutus

Petra Forumi hotell

Tesi varamisväärsus

Siq al-Baridi mäekuru (Väike Petra) 8 km lõu-nasse; endine istriirüütite kindlus Shaubak 40 km põhja pool

Sissepääs
kaljutemplisse.

Tundmatute skulptorite meistrityöd.